

GERBRON Y GWIR ANRHYDEDDUS FARWNES HEATHER HALLETT
YN Y MATER: YMCHWILIAD CYHOEDDUS I ARCHWILIO'R PANDEMIG COVID-19
YN Y DU

DATGANIAD AGORIADOL

AR RAN GRŴP 'TEULUOEDD MEWN PROFEDIGAETH COVID-19 ER MWYN
CYFIAWNDER CYMRU'
MODIWL 2B

1. Mae CBFJ Cymru yn grŵp o deuluoedd Cymraeg mewn profedigaeth a ddaeth ynghyd i ymgychu dros wirionedd, cyfiawnder, ac atebolrwydd i bawb sydd wedi dioddef profedigaeth oherwydd Covid-19 yng Nghymru, yn dilyn colled enbyd eu hanwyliaid dan yr amgylchiadau mwyaf trawmatig. Maent wedi aros am amser hir i ddeall a ellid, ac a ddylid, mwy wedi cael eu wneud i amddiffyn pobl yng Nghymru rhag y firws dinistriol hwn. Er eu bod yn parhau i fod yn siomedig bod eu Llywodraeth Cymru eu hunain ("LIC") wedi gwrthod agor ei hun i graffu mewn ymchwiliad penodol i Gymru, mae'n arwyddocaol ac yn cael ei groesawu bod yr Ymchwiliad Cyhoeddus DU gyfan hwn wedi dod i Gymru i hwyluso cyfranogiad y Cymry mewn profedigaeth galarus. Mae'n hanfodol bwysig bod lleisiau'r galarwyr yng Nghymru yn cael eu clywed. Fel yr oedd yn boenus o amlwg ym Modiwl 2 ('M2'), mae'r rhai sydd mewn pŵer yn aml ymhell oddi wrth realiti bywydau'r bobl y maent i fod i'w gwasanaethu. Rhaid i'r penderfyniadau a wneir gan y rhai sydd mewn safleoedd o bŵer yng Nghymru gael eu deall trwy brofiadau bywyd pobl Cymru. Y Cymry mewn profedigaeth a welodd yn uniongyrchol y methiannau a'r diffygion yn y paratodau ar gyfer y pandemig yng Nghymru ac yr ymateb iddo, fel y dangosir yn glir ym Modiwl 1 ('M1') o'r Ymchwiliad hwn. Y Cymry mewn profedigaeth a welodd ddydd ar ôl dydd y methiant unigol a systematig i amddiffyn pobl yn ddigonol yng Nghymru wrth i Covid-19 ledaenu'n gyflym trwy ysbytai a chartrefi gofal gyda diffyg brofion a PPE. Yn syml, ni chafodd llawer ohonynt y warchodaeth yr oeddent yn ei haeddu. Clywir tystiolaeth bwyrus yn y modiwl Cymraeg penodol hwn gan rhai a gollodd anwyliaid yng Nghymru i Covid-19. Mae'r datganiad agoriadol hwn yn cyffwrdd â rhai o'r profiadau hynny i fframio'r cwestiynau canolog y mae'n rhaid i'r Ymchwiliad hwn fynd i'r afael â hwy.
2. Fe wnaeth llawer o'r rhai a fu farw o Covid-19 yng Nghymru ddal y firws mewn ysbyty neu gartref gofal, yng nghyd-destun rheoli heintiau'n annigonol. Gwelodd llawer, er enghraifft, awyru gwael, diffyg cynhyrchion glanweithio ac ymgysylltiad staff asiantaeth a oedd yn cael eu symud o gwmpas wardiau, ysbytai a byrddau iechyd gwahanol.
3. Mae'r Ymchwiliad eisoes wedi clywed am farwolaethau mewn cartrefi gofal ac ysbytai mewn amgylchiadau lle dywedwyd bod diffyg PPE/RPE digonol a methiant i ddarparu profion amserol. Gwelodd nifer sylweddol o aelodau CBFJ Cymru weithwyr gofal iechyd yn gofalu am eu hanwyliaid heb ddefnyddio'r PPE cywir, er enghraifft, dywed un aelod, 'I waited 30/40 minutes in

the hospital waiting area during the second wave. Nobody was wearing a mask.' Profodd llawer o aelodau CBFJ Cymru broblemau gyda phrofion staff gofal iechyd, er enghraifft, dywed un *'My father caught Covid while in hospital. The nursing staff were quite open about the circumstances – the nurses had gone to work thinking they had a cold, when really they had Covid.'* Fe wnaeth rhai o aelodau CBFJ Cymru heintio eu hanwyliaid ar ôl gweithio mewn amodau peryglus yn ysbytai Cymru heb PPE/RPE a mynediad cyfyngedig at brofion. Mae Llywodraeth Cymru wedi cael ei beirniadu yn y Senedd ac mewn adroddiadau mewnol mewn perthynas â PPE a phrofion. Mae'r rhai sydd mewn profedigaeth yng Nghymru eisiau gwybod a oedd gan Gymru system gadarn ar gyfer comisiynu a dosbarthu PPE/RPE a chyfathrebu am ei ddefnydd. Mae'r rhai sydd mewn profedigaeth yn Cymru eisiau gwybod pam y bu oedi cyn cyflwyno profion rheolaidd ar weithwyr gofal iechyd yng Nghymru, a beth roddodd llunwyr polisi yn ei le i oruchwyllo a oedd polisi'n cael ei gweithredu mewn gwirionedd.

4. Yng Nghymru fel yn Lloegr, roedd cleifion heb eu profi yn cael eu rhyddhau o ysbytai i'r gymuned ac yn hollbwysig i gartrefi gofal ac ysbytai eraill, a phrofion annigonol ar staff. Erbyn 19 Mehefin 2020, roedd 717 o bobl wedi marw o Covid-19 mewn cartrefi gofal yng Nghymru. Mae'r rhai sy'n galaru o Gymru eisiau gwybod pam yng Nghymru fod profi o'r rhai oedd fwyaf tueddol i'r firws ar ei hôl hi o'i gymharu â gwledydd eraill.
5. Mae gan rai o aelodau CBFJ Cymru brofiad o'u hanwyliaid yn cael eu rhyddhau o'r ysbyty heb gael eu profi neu heb eu ganlyniadau prawf gael ei ddychwelyd. Mae un aelod yn adrodd, *'my father was tested when discharged, but only told he was Covid positive when he attended a fracture clinic 2 days later.'* Adrodd aelod arall, *'My father, and others, were discharged from hospital to care homes across the borough to make room for anticipated Covid patients. None of these people who were discharged were tested'* ac mae un aelod yn nodi *'My wife was tested upon discharge but was never told her results. Days later, we were both rushed into hospital, as I had contracted Covid from her. I survived, she did not.'* Yn olaf, dywed aelod arall, *'Since my mother's passing (the Health Board) have informed me, via a Freedom of Information request, that 25 untested patients were transferred from regional acute hospitals to (her) ward between 1 March 2020 and 1 May 2020'.*
6. Collodd llawer o aelodau anwyliaid yn y cyfnod ar ôl i Lywodraeth Cymru ddechrau ymwahanu yn ei phenderfyniadau oddi wrth Lywodraeth y Deyrnas Unedig. Mae'r rhai sydd mewn profedigaeth yng Nghymru eisiau deall y cyfiawnhad dros penderfyniadau gwahanol LIC a Llywodraeth y Deyrnas Unedig pan fu'r wyddoniaeth graidd yr un peth. Maent hefyd eisiau deall a oedd unrhyw benderfyniad gan LIC wedi'i ysgogi'n wleidyddol. A oedd hyn yn arwydd o ffocws LIC ar y pryd? Maent hefyd eisiau deall y cyfiawnhad tu ôl i amseriad y *'Firebreak'* yn mis Hydref 2020 ac ydy hi'n iawn i feio penderfyniadau ariannu Llywodraeth y DU am y ffaith na chafodd ei weithredu'n gynt neu na pharhaodd yn hirach. Pam mai dim ond ar 11 Hydref 2020 y bu'r cais i fodelu *'Firebreak'* yn cael ei gweithredu (er gwaethaf yr argymhellion ym papur SAGE dyddiedig 21 Medi INQ000061566) gyda'i dyddiad cychwyn ar 23 Hydref 2020 am 17 diwrnod yn unig? Pam roedd

y cyfyngiadau a gyflwynwyd yn dilyn 'Firebreak' yr Hydref yn '*insufficient to control the growth of the epidemic*' yng ngeiriau Prif Gynghorydd Gwyddonol Cymru dros Iechyd ('CSAH') Dr. Robert Orford? Dywed Dr. Orford yn ei ddatganiad tyst fod gormod o gymdeithas wedi'i hagor ar unwaith, ar ôl Ton 1, a bod agor lletygarwch yn gamgymeriad, ond mae'n awgrymu bod gan ystyriaethau gwleidyddol rôl i atal mesurau mwy cyfyngol rhag cael eu cyflwyno ar ôl yr Atal Tân (para. 250 INQ000356177_0065). Mae'r Galarwyr Cymreig yn gofyn i hyn gael ei archwilio'n fanylach gan roi sylw i resymeg a rhesymoledd penderfyniadau LIC yn y cyfnod hwn. Er enghraifft, pam na cheisiodd LIC am unrhyw fodelu neu gyngor arall ar y cynllun Bwyta Allan i Helpu Allan ('EOTHO') a sut y gellid cyfiawnhau cau ysgolion ym mis Rhagfyr 2020 ond caniatáu i dafarndai a bwytai aros ar agor, gan gynnwys i fewn i'r Blwyddyn newydd? Fel y clywodd rhan Albanaidd yr Ymchwiliad hwn ym Modiwl 2A, ar 27 Hydref 2020 dywedodd Nicola Sturgeon '*It's all so random*' wrth ystyried cyfyngiadau lletygarwch yr Hydref. Yn olaf, mae'r rhai sydd mewn profedigaeth yng Nghymru eisiau gwybod pam cafodd cymaint o'r penderfyniadau hollbwysig a wnaed gan Lywodraeth Cymru, megis gwneud gorchuddion wyneb yn orfodol a phrofi, yn cael ei cymryd yn ddiweddarach na phenderfyniadau cyfatebol Llywodraeth y DU a'r gwledydd datganoledig eraill.¹

7. Mater arall sy'n peri pryder gwirioneddol i'r grŵp yw negeseuon dryslyd i'r cyhoedd gan Lywodraeth Cymru a'r Prif Swyddog Meddygol ('CMO') Syr Frank Atherton. Er enghraifft, mewn perthynas â gwarchodaeth, o 1 Awst 2020, dywedwyd wrth y rhai a oedd yn hynod agored i niwed yn glinigol yn Lloegr nad oedd angen iddynt warchod eu hunain mwyach, ond, yng Nghymru, dywedwyd wrth bobl ar 16 Gorffennaf 2020 mai'r dyddiad ar gyfer dod â gwarchodaeth i ben yng Nghymru oedd 16 Awst 2020. Roedd hyn yn arbennig o ddryslyd i'r genhedlaeth dawel o bobl hyn a bregus a oedd yn cydymffurfio ac yn llai tebygol o herio cyfarwyddiadau swyddogol. Mae un aelod yn cofio bod ei thad wedi derbyn llythyr gan Syr Frank Atherton ym mis Hydref 2020 yn ei gyfarwyddo i beidio â gwarchod mwyach, er bod mynychder y firws yn cynyddu ar y pryd. Gwyddom bellach o'r dystiolaeth a glywyd yn M2 fod SAGE erbyn hynny yn dadlau o blaid, ac yn eiriol dros, cyfnod cloi cenedlaethol a bod y dystiolaeth gan Michal Gravenor, o'r tîm modelu epidemioleg o Prifysgol Abertawe, yw bod y Gell Cyngor Technegol ('TAC') yn olrhain sefyllfa waethygu lledaeniad firws yng Nghymru ym mis Medi 2020 ac '*by September 11th 2020, it was very clear R was above 1, cases were in the 100 per day while there had occasionally been single figures in early August.*'².
8. O gychwyn cyntaf eu hymgyrch mae CBFJ Cymru wedi galw ar y rhai mewn swyddi o rym a wnaeth benderfyniadau bywyd a marwolaeth hanfodol i roi disgrifiad gonest ac agored o'r hyn a ddigwyddodd. Mae hyn er mwyn sicrhau nid yn unig bod tryloywder llawn o ran yr hyn a ddigwyddodd ond yn bwysicaf oll i sicrhau bod atebolrwydd priodol fel bod gwersi'n cael eu dysgu.

¹ INQ00093562

² INQ000347979 tud 31, paragraff 102

Hyd yn hyn mae'r rhai sy'n galaru o Gymru wedi gwrandao mewn anghrediniaeth yn gyntaf ym Modiwl 1('M1') wrth i weinidogion a chynghorwyr Cymru geisio cyfiawnhau pam eu bod mor druenus o afreolus ar gyfer dyfodiad pandemig Covid-19 i Gymru ac yn ail, yn M2, fel daeth yn amlwg bod llawer yn Llywodraeth y DU, o wleidyddion, gweision sifil a chynghorwyr arbennig ('SPADs'), yn cael trafferth cyfaddef eu methiannau a'u cyfraniad i ymateb truenus a thrychinebus Llywodraeth y DU i'r pandemig, yn bennaf yn eu plith y cyn Prif Weinidog Mr Johnson a fethodd, ymhlith pethau eraill, i gweithredu'n bendant, fethodd â dilyn y rheolau, a llywyddodd o fewn awyrgylch macho ac ar brydiau misogynistig nad oes ganddi unrhyw le yn ein cymdeithas yn amlwg. Yna, yr oedd Mr. Sunak ein Prif Weinidog, Canghellor y Trysorlys ar y pryd, yn ymlafnio â'i gof ar gynifer o faterion canolog.

9. Dyma'r cefndir y mae LIC, a'i chynghorwyr, yn ddod i'r agwedd Gymreig benodol hon o'r Ymchwiliad. Mae'n bosibl bod gweinidogion Cymru, a'u cynghorwyr canolog, yn teimlo rhywfaint o sicrwydd a cysur o'r ymddygiadau a amlygir yn glir yn M2. Byddai unrhyw lywodraeth dan bwysau i gyd-fynd â'r arddangosiad ysgytwol o haerllugrwydd a gwenwyndra llywodraeth ganolog yn San Steffan ar yr adeg dyngedfennol honno. Fodd bynnag, rhaid i'r Ymchwiliad ochel rhag cymariaethau di-fudd. Mae ffon fesur San Steffan yn gosod y bar yn arbennig o isel. Yn hytrach, rhaid barnu LIC nid yn unig i gymharu â'r hyn oedd yn digwydd yn Llywodraeth y DU ond yn ôl safonau eu hunain, yn ôl tystiolaeth eu hunain ac yn ôl yr hyn yr oeddent yn ei wybod a phryd.
10. Mae'r rhai sy'n galaru o Gymru yn disgwyl i bawb sy'n rhoi tystiolaeth yn M2 ymgysylltu'n llawn ac yn effeithiol â'r Ymchwiliad hwn ac i fyfyrion o'falus ac yn onest am yr hyn a aeth ymlaen a sut y gellid bod wedi gwneud pethau'n wahanol. Gofynnir i'r gwleidyddion roi eu huchelgeisiau gwleidyddol a'u dyheadau gyrfa o'r neilltu a rhoi atebion di-flewyn-ar-dafod am y cyfiawnhad dros wneud penderfyniadau a ble y gwnaed camgymeriadau (nid yn unig wrth edrych yn ôl ond hefyd gan fyfyrion ar yr hyn a oedd yn hysbys ar y pryd).
11. Yn M2 daeth peth o'r dystiolaeth fwyaf craff a dadlennol o ffynonellau cyfoes ac, yn arbennig, cyfathrebiadau anffurfiol fel WhatsApps. Mae'r Ymchwiliad wedi gweithio'n ddiflino i gael y deunydd hwn yn wyneb oedi parhaus, datgelu hwyr, a pheidio â datgelu. Mae'n parhau i fod yn bryder gwirioneddol ar ran y rhai sy'n galaru yng Nghymru bod llawer o wleidyddion Cymreig a SPADs bellach yn datgan na wnaethant ddefnyddio negeseuon anffurfiol ar gyfer unrhyw beth heblaw am faterion gweinyddol ac felly nad oedd angen iddynt gadw'r deunydd hwn, neu, na bod negeseuon o'r fath yn syml wedi cael ei ddileu. Mae'r negeseuon a ddatgelwyd yn dangos yn glir bod WhatsApp yn cael ei ddefnyddio gan swyddogion a rhai gweinidogion i drafod polisi a'r ymateb i'r pandemig. Maent hefyd yn dangos cynghorwyr LIC yn ystod Ton 1 yn dileu cyfathrebiadau yn systematig, gan gynnwys ar y lefelau uchaf. Gellir gweld SPADs yn atgoffa eu hunain eu bod yn *"agreed to clear out WhatsApp chat once a week"* ac yn anfon nodiadau atgoffa bod eraill yn gwneud yr un peth. Mae'r rhai sy'n galaru o Gymru wedi'u syfrdanu o weld Jane Runeckles, prif SPAD Prif Weinidog Cymru ('PWC') Mark Drakeford yn troi ar negeseuon sy'n diflannu ar 25

Tachwedd 2021. Mae'r negeseuon WhatsApp hefyd yn dangos, er iddi ddatgan yn wreiddiol yn y Cyfarfod Llawn yn y Senedd ar 7 Tachwedd 2023 nad oedd yn defnyddio WhatsApp, roedd Mr Drakeford yn defnyddio WhatsApp yn rheolaidd i drafod polisi Llywodraeth Cymru, i wneud cyhoeddiadau a hyd yn oed ofyn am eglurhad ar y rheolau. Ar y lefelau uchaf roedd WhatsApp yn cael ei ddefnyddio i gynnal busnes y llywodraeth a gymeradwywyd yn ymhlyg gan yr Ysgrifennydd Parhaol Shan Morgan trwy ei defnydd ei hun ohono. Mae'r rhai sy'n galaru o Gymru yn edrych ymlaen at glywed sut mae LIC yn cyfiawnhau'r defnydd o WhatsApp ar gyfer busnes y llywodraeth pan oedd ei ddefnydd yn amlwg wedi'i wahardd cyn y pandemig.³ Maent hefyd yn atgoffa'r Ymchwiliad o eiriau llafarydd swyddogol y Prif Weinidog, fel yr adroddwyd yn y wasg ar 7 Tachwedd 2023, sef bod "*staff were regularly reminded of the need to maintain and retain robust records relating to decisions taken throughout the pandemic*".⁴

12. **Ymateb Cynnar** – Rhaid craffu'n fanwl ar ymateb cynnar LIC i fygythiad y feirws, gan gynnwys ystyriaeth o'r ffaith a gafodd amser gwerthfawr ei golli ym mis Ionawr a thrwy gydol mis Chwefror 2020. Dyma pryd roedd y bygythiad yn dod i'r amlwg, ond nid oedd y firws wedi cyrraedd eto ac roedd amser i wneud penderfyniadau ar baratodau ar gyfer pethau yr oedd yn sicr o fod yn ofynnol. Roedd amser i ganolbwyntio, er enghraifft, ar yr ystod gyfan o fesurau a pholisïau atal heintiau ar gyfer ysbytai a lleoliadau gofal, ar sut i adeiladu capasiti ysbytai tra'n amddiffyn y sector gofal cymdeithasol tameidiog rhag y galwadau rhagweladwy arno a lledaenu PPE. Mae'r datgeliad gerbron yr Ymchwiliad yn M2b yn nodi bod ymateb LIC i Covid-19 yn araf, yn anhrefnus, ac yn ddigyswllt gyda LIC yn canolbwyntio ar flaenoriaethau eraill tan ar ôl i'r achos cyntaf gyrraedd yng Nghymru. Hyd yn oed wedyn parhaodd yr ymateb i fod yn araf mewn rhai chwarteri.
13. Clywodd yr Ymchwiliad hwn yn M2 y dylai Llywodraeth y DU fod wedi'i "drydanu" erbyn 4 Chwefror 2020 (fel y cyflwynwyd i Syr Chris Whitty⁵). Dylai Llywodraeth Cymru fod wedi'i thrydaneiddio i'r un graddau erbyn hynny. Roedd Sefydliad Iechyd y Byd (WHO) wedi datgan argyfwng iechyd cyhoeddus o bryder rhyngwladol ar 30 Ionawr 2020. Roedd SAGE rhagofalus wedi cyfarfod ar 22 Ionawr 2020. Ar 4 Chwefror 2020 cadarnhaodd SAGE fod trosglwyddiad dynol i ddynol wedi digwydd y tu allan i Tsieina, gan ddyblu amser o 4 - 5 diwrnod ac roedd yn trafod yr angen i ennill amser i baratoi'r GIG. Roedd difrifoldeb y sefyllfa'n glir: roedd y tybiaethau cynllunio ffliw yr oedd SAGE wedi penderfynu y dylid eu defnyddio, fel yr oeddent yn berthnasol i Gymru, wedi'u nodi yng Nghanllawiau Parodrwydd ac Ymateb Pandemig Ffliw Iechyd a Gofal Cymdeithasol Cymru, Chwefror 2014 – a chyfeiriwyd atynt hyd at 50 % o'r boblogaeth yn profi symptomau, y byddai 1 - 4 % ohonynt angen triniaeth ysbyty, a 12,000 - 15,000 o farwolaethau gormodol.⁶

³ INQ000396686 a INQ000396685

⁴ <https://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-politics-67343907>

⁵ Module 2 Trawsgrifiad, 21 Tachwedd 2023 tud 166

⁶ INQ000083240_0007

14. Ni ellir defnyddio'r ffaith nad oedd achos hysbys yng Nghymru tan 28 Chwefror 2020 i gyfiawnhau ymgysylltu a chynllunio araf gan LIC yn yr wythnosau cynnar hollbwysig hyn ar gyfer y pandemig dinistriol a oedd yn amlwg ar y gorwel. Ar 12 a 13 Chwefror 2020 derbyniodd swyddogion LIC drwy e-bost y rhagdybiaethau cynllunio SAGE syfrdanol a chynllun cyfathrebu senario achos gwaethaf cyfrifol ("RWCS") Llywodraeth y DU⁷. Pam y cymerodd tan 20 Chwefror 2020 i'r Grŵp Cynllunio ac Ymateb i Covid-19 Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol gyfarfod gyntaf, a'i gylch gorchwyl oedd ystyried yr asesiad risg ar gyfer y RWCS diweddaraf ar gyfer Covid 19 a chydgyssylltu'r gwaith o gynllunio ymateb wrth gefn ar draws HSSG⁸? Pam cyflwynwyd y RWCS i weinidogion Llywodraeth Cymru yn y Cabinet ond ar 4 Mawrth 2020 a pham y cymerodd y Grŵp Covid Craidd tan 11 Mawrth 2020 i gyfarfod.⁹
15. Dylai'r Ymchwiliad nodi sylwadau Cyfarwyddwr Strategol Arweiniol Iechyd Cyhoeddus Cymru ("ICC") are y pryd: *"What I think was missing in the first few weeks from 8 January 2020 when I first became aware to 20 February 2020 when the H&SSG Coronavirus Planning and Response Group first met, was national strategic leadership and co-ordination from Welsh government"*¹⁰.
16. Rhaid i'r Ymchwiliad ymchwilio i weld a oedd camau gweithredu o'r fath yn cael eu cydgysylltu ym mis Ionawr a mis Chwefror 2020, ac arwyddocâd sylwadau'r CSAH, pe bai TAC neu strwythur tebyg wedi bod ar gael cyn y pandemig y byddai'n bosibl *"we would have reacted differently from January onwards"*; ac y byddai *"more WG coordination meetings in January and February 2020 would have been helpful."*¹¹.
17. Yn ystod y cyfnod cyn y cloi cenedlaethol cyntaf ar 23 Mawrth 2020, y cytunwyd arno gan bob un o'r Pedair Gwlad, roedd tystiolaeth yn M2 yn dangos bod Llywodraeth y DU wedi methu â gweithredu gyda'r ffocws a'r cyflymder a oedd angen i ragweld a pharatoi ar gyfer ymyriadau. Mae amheuaeth bod yr un darlun yn dod i'r amlwg o ran ymateb LIC.
18. Ni chynghorodd Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU yn erbyn cynulladau torfol tan 16 Mawrth 2020. Gohiriodd Undeb Rygbi Cymru gêm Rygbi'r Chwe Gwlad a oedd i'w chynnal ar 14 Mawrth 2020. Chwaraeodd y Stereophonics 2 gyngerdd yng Nghaerdydd ar 14 a 15 Mawrth 2020. PWC Safbwynt Mr. Drakeford ar 12 Mawrth 2020 COBRA oedd y dylid cyfyngu ar gynulladau torfol ond roedd Llywodraeth y DU yn anghytuno. Dywed, *"In the end the scientific advice I received did not justify the WG interfering with whether the game proceeded"*¹². Nid yw'n glir beth oedd y cyngor hwnnw. Mae'r cyngor gwyddonol y dywed Vaughan Gething a gafodd ar 11 Mawrth 2020 yn nodi gostyngiad o 5% mewn achosion a rhagfynegwyd gostyngiad o 2% mewn

⁷ INQ000320718 a INQ000320720

⁸ INQ000391115_0028

⁹ IQ000309736 a INQ000320721

¹⁰ INQ000267867_0038

¹¹ INQ000390618_0057

¹² INQ000273747 p13

marwolaethau sy'n gysylltiedig â heintiau trwy gyfyngu ar gynulladau torfol¹³. Mae angen craffu'n fanwl ar beth oedd sail resymegol LIC dros ei phenderfyniad ar y mater hwn mewn gwirionedd.

19. **Ymateb i drosglwyddiad asymptomatig** - Cydnabuwyd yn gynnar fod trosglwyddiad asymptomatig yn bosibilrwydd. Parhaodd gwybodaeth am faint y trosglwyddiad asymptomatig, cyn-symptomatig a pauci-symptomatig i gronni dros amser: gweler cofnodion NERVTAG a SAGE Ionawr 2020 i Mehefin 2022.¹⁴ Mae cofnodion SAGE 28 Ionawr 2020 yn nodi, "*There is limited evidence of asymptomatic transmission, but early indications imply some is occurring. PHE developing a paper on this.*"; 4 Chwefror 2020: "*asymptomatic transmission cannot be ruled out and transmission from mildly symptomatic individuals is likely*". Mae cofnodion NERVTAG 21 Chwefror 2020 yn cofnodi o ran tystiolaeth o Singapôr, De Korea a Japan: "*he evidence suggests that 40% of virologically confirmed cases are asymptomatic*". Dywedodd diweddariad e-bost gan Dr Orford ar 20 Chwefror 2020, "*From cruise ship – 30-50% asymptomatic-mild*".¹⁵ Mae CBFJ Cymru yn gofyn am atebion ynghylch a gafodd gweinidogion wybod am y risg hon ac os felly, pryd.
20. Ar 30 Ebrill 2020 derbyniodd Vaughan Gething gyngor gweinidogol fod tystiolaeth y gall preswylwyr cartrefi gofal asymptomatig fod yn ffynhonnell haint i eraill.¹⁶ Dylai'r Ymchwiliad ofyn beth yw ystyr y cofnod "*There was a 4 nations group on testing but Wales did not seem to be fully plugged in*"¹⁷. Newidiodd hyd yn oed Llywodraeth y DU (yr oedd ei bolisiau hefyd yn oedi cyn ystyried trosglwyddo asymptomatig mewn cartrefi gofal) ei bolisiau yn gynharach na Llywodraeth Cymru i gynnwys y risg o drosglwyddo asymptomatig.¹⁸
21. Dywed Mr Drakeford yn ei ddatganiad tyst fod angen digon o dystiolaeth cyn y gellid seilio penderfyniadau gweithredol arni.¹⁹ Dylid bod wedi gwneud penderfyniadau gweithredol a oedd yn cynnwys y risg, yn hytrach na phenderfyniadau gweithredol a oedd yn anwybyddu'r risg oherwydd nad oedd y dystiolaeth wyddonol yn glir eto.
22. Dywedodd canllawiau dyddiedig 8 Ebrill 2020: "*negative tests are not required prior to transfers/admissions into the residential setting.*"²⁰ Mae'n ymddangos bod y canllawiau hyn nid yn unig yn broblematig oherwydd y risg o drosglwyddo asymptomatig ond roedd yn rhagweld cynllun i ryddhau cleifion a allai fod yn heintus i gartrefi gofal p'un a oeddent yn asymptomatig ai peidio: "*some of these patients may have Covid 19, whether symptomatic or asymptomatic. All of these patients can be safely cared for in a care home if this guidance is followed.*"²¹ Mewn e-bost

¹³ INQ000320750_0002

¹⁴ INQ000248853

¹⁵ INQ000383626

¹⁶ INQ000116607

¹⁷ Ibid, para 11

¹⁸ Tystiolaeth o Matt Hancock, Trawsgrifiad, 30 Tachwedd 2023, p.5

¹⁹ INQ000371209, p.27, paragraff 83

²⁰ INQ000283271, p.3

²¹ INQ000283271, p.2

dyddiedig 7 Ebrill 2020, gwnaeth Dirprwy Brif Arolygydd Arolygiaeth Gofal Cymru bwynt a gafodd ei anwybyddu mae'n debyg gan y rhai sy'n gwneud penderfyniadau – ei fod yn “*quite tricky to align*” y negeseuon yr oedd angen i ddinasyddion risg uchel eu gwarchod tra bod darparwyr cartrefi gofal yn “*being encouraged to accept patients with Covid 19 into a home where many other high risk people live and there may be no existing cases of Covid 19*”.²² Mae Vaughan Gething yn ei ddatganiad yn dweud mai'r cynllun oedd y byddai cyfleusterau ynysu mewn cartrefi gofal yn eu lle i reoli gollyngiadau o'r fath,²³ fodd bynnag, o ystyried ei bod yn hysbys bod cartrefi gofal â phreswylwyr agored i niwed yn darparu lleoliad a fyddai'n hwyluso lledaeniad cyflym firysau a phathogenau anadlol, ac y gallai achosion cael canlyniadau dinistriol, haerir y dylid gofyn i Lywodraeth Cymru ac ICC egluro sut y gellir dweud bod hawliau pobl hŷn wedi'u diogelu'n ddigonol wrth ddatblygu'r polisi hwn.

23. **Dealltwriaeth o natur y firws yn yr awyr (trosglwyddiad aerosol) a'r angen am fesurau amddiffynnol perthnasol** - Rhaid ymchwilio i weld a fethodd LIC gydnabod yn briodol bod Covid-19 wedi'i ledaenu trwy drosglwyddiad aerosol, ac i addasu ei negeseuon cyhoeddus, cyhoeddi canllawiau priodol i wasanaethau gofal iechyd a chanolbwyntio eu NPIs yn briodol. Mae datganiad tyst yr Athro Syr Chris Whitty yn M2 yn cadarnhau bod sawl llwybr trosglwyddo posibl wedi'u cydnabod yn gynnar, ac roedd hyn yn cynnwys trawsyrru aerosol.²⁴ Roedd tystiolaeth a roddwyd gan yr Athro Catherine Noakes (cadeirydd Grŵp Amgylcheddol a Modelu (EMG) o SAGE) yn M2 yn glir; nid oedd unrhyw reswm i beidio â gwrarchod rhag trosglwyddo yn trawsyrru rhwyng Iona a Mawrth.²⁵ Mewn gwirionedd, roedd y sylfaen dystiolaeth yn wan ar gyfer pob llwybr trawsyrru, ac eto roedd tueddiad i dybio bod tystiolaeth o drosglwyddo ar gyfer llwybrau eraill a bod angen tystiolaeth o drosglwyddo yn yr awyr, ac, ar sail ragofalus, y byddai wedi bod yn briodol i ddangos bod agweddau megis awyru yn bwysig.²⁶
24. Mor gynnar â 5 Mai 2020, dywedodd yr EMG fod ansicrwydd sylweddol o hyd ynghylch cyfraniad cymharol gwahanol lwybrau trawsyrru, ac felly y dylai'r dull o ymdrin â risg fod ar yr hierarchaeth reoli sydd wedi'i hen sefydlu. Parhaodd cyngor yr EMG i nodi pwysigrwydd trawsyrru aerosol fel llwybr trosglwyddo posibl trwy gydol 2020, a arweiniodd at gyngor ar, ymhlith pethau eraill, gwisgo masgiau ac awyru. Cadarnhaodd cyngor dyddiedig 30 Medi 2020 fod awyru yn ffactor pwysig wrth liniaru yn erbyn trawsyrrant aerosol, a'i bod yn bwysig gwella awyru mewn mannau amlfeddiannaeth gyda chyfraddau awyru isel.²⁷ Fodd bynnag, cadarnhaodd datganiad Catherine

²² INQ000198279, p.1

²³ INQ00039127, p.129

²⁴ IN0000248853, p.100

²⁵ Trawsgrifiad 19 Hydref 2023, pp. 17-18

²⁶ Ibid

²⁷ INQ000075008

Noakes gan M2 “many buildings including a large proportion of hospitals do not meet current design standards particularly for ventilation rates”.²⁸

25. Fodd bynnag, mae’n ymddangos nad yw Llywodraeth Cymru wedi ystyried cyngor yr EMG mewn modd amserol. Ar 23 Gorffennaf 2020, cymeradwyodd SAGE bapur EMG cynharach ar drosglwyddo yn yr awyr; gan nodi ei ganfyddiadau ar bwysigrwydd awyru da.²⁹ Mynychwyd y cyfarfod hwn gan Dr Rob Orford (CSA ar gyfer Iechyd i Gymru). Fodd bynnag, mae cofnodion cyfarfod y Grŵp Craidd ar 8 Gorffennaf 2020 yn dangos ar yr adeg hwn safbwynt LIC y gallai fod angen ystyried yr effaith ar systemau awyru amgaeedig bryd hynny “*should the advice change*” gan firolegwyr Cymru.³⁰ O ystyried mai'r EMG oedd yr arbenigwyr arbenigol ar drosglwyddo'r firws, mae CBFJ Cymru yn holi pam y byddai angen i gyngor y firolegwyr Cymreig newid.
26. Mae CBFJ Cymru eisiau gwybod a oedd Llywodraeth Cymru wedi cydnabod natur y feirws yn yr awyr yn iawn, a wnaeth yn siŵr bod ganddo'r wybodaeth wyddonol ddiweddaraf am drosglwyddo aerosol ac a adlewyrchodd hyn yn ei gyngor a'i gamau gweithredu a chafon nhw wybod am yr hyn a ddysgwyd gan yr EMG a SAGE, a gweithredwyd arnynt.
27. Cydnabyddwyd gwyddonwyr yn gynnar fod angen masgiau FFP3 ar gyfer amddiffyniad priodol rhag trosglwyddo aerosol³¹ (gweler hefyd Adroddiad y Gymdeithas Frenhinol³²). Adroddodd BMA Cymru fod llawer o'i haelodau drwy gydol 2020 yn pryderu am ddiffyg masgiau FFP3.³³ Ar 31 Ionawr 2022, cyhoeddodd BMA Cymru ddatganiad i'r wasg ar fethiant LIC i gymeradwyo'r defnydd o fasgiau FFP2 a FFP3 gan nodi, “*The vast majority doctors in Wales are appalled that, 2 years into the pandemic, their need to be protected as they carry out their work in the face of the virus is still being ignored by the Welsh Government*”.³⁴ Mae CBFJ Cymru yn bryderus iawn am ledaeniad haint mewn ysbytai i weithwyr gofal iechyd ac eisiau gwybod pa ymateb y mae LIC wedi'i wneud ar fasgiau FFP3 ar gyfer gweithwyr gofal iechyd.
28. Rhaid i'r Ymchwiliad hwn ystyried a yw LIC wedi ymchwilio'n briodol ac wedi gweithredu'r holl fesurau niwed isel perthnasol a allai helpu i atal lledaeniad y feirws, gan gynnwys y mathau mwyaf effeithiol o fasgiau, negeseuon cyhoeddus, a chmau gweithredu ar gyfer awyru gwell mewn amgylcheddau dan do gan gynnwys mewn ysbytai.
29. **Ystyried Pobl Hŷn** - Roedd LIC hefyd yn hwyr yn cyflwyno profion ar breswylwyr a staff mewn cartrefi gofal. Roedd hyn yn cael ei wneud yn Lloegr o 28 Ebrill 2020 ac yn yr Alban o 1 Mai

²⁸ INQ000236261, pp.4-5

²⁹ INQ000119954

³⁰ [INQ000311825], arddangos MD/102 i ddatganiad tyst of Mark Drakeford

³¹ [INQ00047771/2] Adolygiad o ddata ar barhad SARS-CV-2 yn yr amgylchedd a'r risg bosibl o haint, i adolygiad mewnol/NERVTAG Public Health England, 14/2/2020, ar wefan yr Ymchwiliad

³² Covid-19: archwilio effeithiolrwydd ymyriadau anfferyllol gan y Gymdeithas Frenhinol, 24 Awst 2023 [INQ000250983/60] Ar gael ar wefan yr Ymchwiliad.

³³ INQ000118683

³⁴ [INQ000118732] arddangos i bedwerydd datganiad tyst y Athro Philip Banfield [INQ000399171/18]

2020.³⁵ Dim ond o 16 Mai 2020 y newidiodd Cymru ei dull o gynnal profion o'r fath.³⁶ Dywed Vaughan Gething y gallai hyn fod wedi cael ei roi ar waith yn gynharach ond roedd y penderfyniad yn seiliedig ar gyngor ar werth cymharol profion, gan gyfeirio at gyngor TAC.³⁷ Mae hefyd yn awgrymu y byddai camau gwahanol wedi'u cymryd "*with the knowledge we have now*". Mae'n anodd deall pam, ar y pryd, nad oedd gan Gymru yr un wybodaeth a dod i'r un casgliadau â chenhedloedd eraill ar brofi. Pan ddaeth profion llif unfordd ar gael, roedd Cymru hefyd yn hwyrach na Lloegr o ran cyflwyno profion rheolaidd ar staff a phreswylwyr cartrefi gofal.³⁸

30. Mae'r dystiolaeth yn dangos bod cymaint o bryderon ynghylch pobl hŷn mewn cartrefi gofal fod Gomisiynydd Pobl Hŷn Cymru, ar 15 Ebrill 2020, wedi alw ar Lywodraeth Cymru i gyhoeddi cynllun gweithredu penodol yn nodi'r hyn a fyddai'n cael ei wneud,³⁹ ond nid oedd tan 30 Gorffennaf 2020 bod Llywodraeth Cymru wedi cytuno i'r cais.⁴⁰ Yn y cyfamser, ymrestrodd y Comisiynydd ac eraill gyfranogiad y Comisiwn Cydraddoldeb a Hawliau Dynol (EHRC) oherwydd pryderon am sefyllfa pobl hŷn. Mae'r crynodeb o'u gwaith a wnaed gyda LIC yn nodi bod diffygion yn y prosesau gwneud penderfyniadau o ran ystyriaethau cydraddoldeb a hawliau dynol yn ystod misoedd cyntaf y pandemig gan gynnwys absenoldeb Asesiadau Effaith Cydraddoldeb, ac nid oedd LIC wedi gallu rhoi tystiolaeth ddigonol o ystyriaeth briodol o bobl hŷn. Mae'r Comisiynydd yn datgan y gellid bod wedi osgoi llawer o heriau drwy gynllunio ac ymgysylltu â chartrefi gofal yn gynnar.⁴¹
31. **DNACPR** – Mae tystiolaeth mai un o'r materion a achosodd drallod mawr i bobl hŷn a'u teuluoedd oedd mater DNACPR; bod prifderon ynghlith polisiau cffredinol, diffyg mngnghori â'r person a/neu ei deulu ac achosion lle nad oedd y person a/neu ei deulu yn ymwybodol bod penderfyniad DNACPR mewn lle. Mae CBFJ Cymru yn cytuno â'r Comisiynydd ar yr angen i adolygu sut mae'r broses benderfynu DNACPR yn gweithio a lle gellir gwneud gwelliannau⁴².
32. **Gorchuddion wyneb a masgiau wyneb** - Roedd gwledydd eraill yn llawer cyflymach i weithredu mandadau ar gyfer gorchuddion wyneb na LIC.⁴³ Ar 28 Ebrill 2020, cynghorodd y Prif Weinidog Nicola Sturgeon y dylid defnyddio masgiau wyneb brethyn mewn mannau caeedig ac ar drafndiaeth gyhoeddus. Ar 7 Mai 2020, argymhellodd gweithrediaeth Gogledd Iwerddon gorchuddion wyneb mewn mannau caeedig lle nad oedd yn bosibl cadw pellter cymdeithasol. Rhoddwyd cyngor tebyg yn Lloegr ar 11 Mai 2020. Nid tan 9 Mehefin 2020 yr argymhellodd LIC wisgo gorchuddion wyneb mewn amgylchiadau lle nad yw cadw pellter cymdeithasol yn bosibl. Ar

³⁵ INQ000053221, pp.7-8

³⁶ INQ000053221

³⁷ INQ000391237, p.131

³⁸ INQ000227387, INQ000082636

³⁹ INQ000181739

⁴⁰ INQ000276281, p.47

⁴¹ IQ000181725, p.22

⁴² INIQ000276281_0055

⁴³ INQ000192101

5 Mehefin 2020, cynghorodd Sefydliad Iechyd y Byd lywodraethau cenedlaethol i annog y cyhoedd i wisgo masgiau wyneb neu orchuddion wyneb o dan rai amgylchiadau fel un o lawer o fesurau iechyd cyhoeddus. Daeth gorchuddion wyneb yn orfodol ar drafnidiaeth gyhoeddus o 15 Mehefin 2020 yn Lloegr, 22 Mehefin 2020 yn yr Alban, ac ar 10 Gorffennaf 2020 yng Ngogledd Iwerddon. Cymru oedd y diweddaraf o'r 4 gwlad a dim ond o 27 Gorffennaf 2020 y gosododd fasgiau wyneb gorfodol ar drafnidiaeth gyhoeddus. Yn yr Alban a Gogledd Iwerddon, daeth gorchuddion wyneb yn orfodol mewn siopau ar 10 Gorffennaf 2020, ac o 24 Gorffennaf 2020 yn Lloegr. O ran mannau dan do eraill, estynnodd Lloegr y rhestr o leoedd lle byddai masgiau wyneb yn orfodol ar 24 Gorffennaf 2020. Ni osododd LIC gyfyngiadau tebyg tan 14 Medi 2020.

33. Felly, ar bob cam, roedd Cymru y tu ôl i weddill y DU pan ddaeth i reolau ynghylch gwisgo masgiau mewn mannau dan do. Os dadleuir y byddai gwisgo masgiau wyneb yn hybu ymddygiad peryglus, yna rhaid nodi sail dystiolaethol y farn honno. Rhaid herio'r cyfiawnhad dros beidio â gorfodi'r mesur dewis olaf hwn yn gadarn.
34. **Cyngor gwyddonol – Grŵp Cynghori Technegol ('TAG') / Cell Cynghori Technegol** - Yn ystod y pandemig, sefydlodd LIC TAG, TAC a sawl is-grŵp⁴⁴ *“not to recreate all of the SAGE mechanisms but to allow us to just simply translate the implications of that into the Welsh context”*⁴⁵. Dylai'r Ymchwiliad graffu a oedd modd cyfiawnhau ffocws SAGE sy'n canolbwyntio ar Loegr, a ddylai SAGE a'i is-grwpiau adlewyrchu natur ddatganoledig y DU yn well, ac a oedd angen sefydlu TAG a TAC a'i is-grwpiau.
35. Mae'r Athro Chris Jones, y Dirprwy Brif Swyddog Meddygol, wedi mynegi anghysur ynghylch nifer swyddogion y llywodraeth yn TAG a'r goblygiadau ar gyfer annibyniaeth a risgiau dylanwad dros gyngor proffesiynol ac academiaidd⁴⁶. Mae'n ymddangos bod problemau o ran gwydnwch TAC a chadw staff a nodwyd bylchau mewn sgiliau ac arbenigedd. Mae tystiolaeth yn awgrymu bod galw yn aml yn fwy na'r gallu i ymateb yn effeithiol i lunwyr polisi, sy'n codi'r cwestiwn a oedd diffyg mynediad LIC at ddadansoddeg gyflym yn ystod pandemig ei adael yn eisiau⁴⁷.
36. Mae tystiolaeth gerbron yr Ymchwiliad mewn perthynas ag un is-grŵp yn nodi *“the engagement [with TAG] was never really formalised and the commissioning of work was almost completely informal and haphazard. Many requests were verbal and responding to some specific point with almost a ‘knee-jerk’ or ‘panic’ flavour to them...”*⁴⁸, ac fod *“little consideration”* i adroddiadau ar TAG; ac nad oedd fa□r ddim cyfathrebu, os o g□bl, ar dra□s y g□ahanol is-grwpiau⁴⁹ gan arwain at ddyblygu gwaith. Dylai'r Ymchwiliad ystyried a oedd y pryderon hyn yn gyffredin ar draws is-grwpiau a'r effaith ar y ddarpariaeth o gyngor gwyddonol a llunio polisiâu.

⁴⁴ INQ00068507; INQ000356177

⁴⁵ Dr Andrew Goodall, Trawsgrifiad 3 Gorffennaf 2023, pp 108-109

⁴⁶ INQ000326303

⁴⁷ INQ000350575_0003

⁴⁸ INQ000347980

⁴⁹ INQ000183844

37. Dylai'r Ymchwiliad archwilio'r rhyngwyneb rhwng cyngor gwyddonol a pholisi. Yn benodol i) a oedd angen cymorth ar lunwyr polisi heb gefndir gwyddonol i ofyn y cwestiynau cywir: ii) a oedd gan gynghorwyr a dadansoddwyr ddealltwriaeth annigonol o'r broses llunio polisi/polisi; ac iii) a oedd angen cymorth ychwanegol ar dimau polisi i drosi tystiolaeth a gyflwynwyd yn TAC/TAG yn bolisiau. Roedd CBFJ Cymru yn bryderus o ddarllen mai dim ond “*low level of challenge*” a gafwyd gan dimau polisi i TAC a chynghor gwyddonol arall, ac mae'n cytuno, os yw'n gywir, y byddai hyn yn “*surprising given high level of uncertainty during the pandemic*” ac mae'n awgrymu “*a sign of policy weakness*”⁵⁰. Mae'r cwestiwn yn codi a oedd cyngor gwyddonol bob amser yn llifo i mewn i lunio polisi yn hytrach na chael ei drafod mewn meysydd eraill (INQ000350575_0005) ac a oedd safbwyntiau polisi llym yn cael eu cymryd heb gael eu llywio gan fewnbwn gwyddonol.⁵¹
38. Rhaid archwilio'r rhyngweithio rhwng TAG/TAC a'i is-grwpiau a Llywodraeth y DU a Gweinyddiaethau Datganoledig eraill. Dywedir bod Cymru wedi'i chael yn anodd i gael ei llais wedi'i glywed mewn fforymau'r DU ac fe'i hystyriwyd yn “*small fish in a larger pond*”⁵² ac mae pryderon a allai mynediad LIC at ddata fod wedi'i atal. Os yw hyn yn gywir, beth oedd LIC yn ei wneud am y peth?
39. **Modelu** – Gwnaed cyfraniad sylweddol gan academyddion ac eraill yn cynnig gwasanaethau ac arbenigedd i LIC ac PHC. Fodd bynnag, a weithredodd LIC mor gyflym ag y dylent ar y dechrau wrth dderbyn cynigion o gymorth a rhoi arbenigedd ar waith yng Nghymru ac a oedd gweithwyr proffesiynol yn cael eu trin yn briodol? Mae hefyd yn destun pryder gwirioneddol nad oedd gan Gymru, ar ddechrau y pandemig, unrhyw allu i fodelu ac felly'n syml nad oedd yn gwybod effaith debygol Covid-19 ar Gymru yn y dyddiau cynnar, gan arwain at orddibyniaeth ar fodelau SPI-M, er gwaethaf eu “*poor fit*” ar gyfer Cymru.⁵³ Roedd hwn yn fethiant cynllunio amlwg sydd eto i'w egluro.
40. Dim ond o fis Mai 2020 ymlaen yr oedd tîm Modelu Abertawe yn rhedeg; mae'n ymddangos nad oedd Llywodraeth Cymru ac ICC wedi manteisio ar y cynigion cymorth cychwynnol ym mis Chwefror a dechrau mis Mawrth. Er gwaethaf y galw clir am y modelu hwn ni ddarparodd LIC gymorth arian ar gyfer y gwaith hwn tan fis Hydref 2020, ond roedd yn disgwyl i weithwyr proffesiynol weithio am ddim ar ben eu swyddi presennol. Nid yw'n ymddangos y bu modelu ymddygiadol digonol ac amserol yn seiliedig ar ddata penodol i Gymru ar ddechrau'r pandemig ac o bosibl i mewn i'r ail don. Mae tystiolaeth yn M2b yn dangos mai dim ond ym mis Gorffennaf 2020⁵⁴ y sefydlwyd is-grŵp TAG ar gyfathrebu risg a mewnwelediad ymddygiadol a dim ond ar 29

⁵⁰ INQ000350575_0004

⁵¹ Gweler er enghraifft WhatsApp dyddiedig 6 Rhagfyr 2020 am 13:00 INQ000303220_0090

⁵² INQ000349840_007-008

⁵³ INQ000409575, p.14 paragraff 29

⁵⁴ INQ000068503

Hydref 2020 y cyhoeddodd ei gyngor cyntaf⁵⁵. Gofynnir i'r Ymchwiliad graffu ar ddefnyddioldeb cyngor SPI-B yng nghyd-destun Cymru.

41. **Cysylltiadau rhynglywodraethol** - Ni ddylai fod unrhyw le i chwarae gwleidyddiaeth mewn pandemig gyda bywydau yn y fantol. Dylai Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU a Gweinyddiaethau Datganoledig eraill fod wedi rhyngweithio ar y sail mai'r unig nod oedd cydweithio i gael yr ymateb mwyaf effeithiol i'r pandemig. Dylent fod wedi ymdrechu i ddod i gytundeb ac alinio polisiâu lle bo modd. Lle na ellid cytuno ar bolisi, dylent fod wedi hysbysu ei gilydd am bolisiâu arfaethedig a chydgyssylltu eu gweithredoedd mewn ffordd synhwytol a fyddai'n lleihau dryswch i bobl gyffredin. Rhaid craffu ar ryngweithiadau LIC â Llywodraeth y DU i weld a wnaeth y pethau hyn. Gwyddom o'r hyn a glywsom yn M2 nad oedd strwythur priodol ar gyfer cyfarfodydd rheolaidd rhwng Prif Weinidogion y DAs a Phrif Weinidog y DU yn enwedig ar ôl i COBR roi'r gorau i gyfarfod yn rheolaidd ar ôl mis Mai 2020. Fodd bynnag, er gwaethaf hyn, ac er gwaethaf y meddylfryd anghywir a farnwyd gan *rai* o wleidyddion Llywodraeth y DU tuag at weithio gyda'r DAs, mae'r dystiolaeth yn dangos yn glir bod digon o fforymau mewn gwirionedd ar gyfer cyswllt a thrafodaeth reolaidd rhwng Llywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU ar sawl lefel: cyfarfodydd Prif Swyddog Meddygol y Pedair Gwlad, cyfarfodydd rhwng y prif Weinidogion a Michael Gove, cyfarfodydd rheolaidd gweinidogion iechyd a gofal cymdeithasol y Pedair Gwlad a'u grŵp WhatsApp yn rhai enghreifftiau yn unig.
42. Mae'n syndod felly gweld yng nghofnodion Cyfarfod y Grŵp Craidd ar 6.5.2020 y cofnod: "*It had been difficult to obtain clarity from the UKG on its policy for England*" (mewn perthynas â pholisi profi cartrefi gofal). Rhaid cael gwybod beth a wnaeth LIC yn rhagweithiol i sicrhau ei fod yn cael gwybod am newidiadau polisi pwysig Llywodraeth y DU. Mae'n anodd gweld y gall fod unrhyw reswm da pam na fyddai LIC yn gallu cael gwybodaeth am bolisiâu ar lefel Llywodraeth y DU yn gyflym ar ôl eu mabwysiadu gan Lywodraeth y DU hyd yn oed pe na bai Llywodraeth y DU yn cymryd y cam o hysbysu LIC ymlaen llaw. Y cwestiwn ehangach wrth gwrs yw a oedd LIC yn wirioneddol wedi ceisio creu cysylltiadau a fyddai'n galluogi'r siawns orau o alinio polisi – neu a oedd tueddiad tuag at seilos a sefyllfa ddiofyn o feio Llywodraeth y DU, pan allai LIC ei hun fod wedi bod yn fwy rhagweithiol wrth greu sianeli a chysylltiadau gwell.
43. **SAGE a NERVTAG** - Rhaid i'r Ymchwiliad archwilio a gafodd Cymru fudd llawn o'r arbenigedd gwyddonol ar lefel Llywodraeth y DU gan SAGE a'i is-bwyllgorau: beth wnaeth LIC i geisio sicrhau presenoldeb ar SAGE a chael gwybodaeth ganddo cyn 11 Chwefror 2020 pan ymunodd y CSAH â SAGE, a chael presenoldeb ar NERVTAG. Mae yna gwestiwn gwirioneddol y mae angen ei ofyn a oedd yr hyn a ddysgwyd o'r cyrff gwyddoniaeth hyn wedi'i fwydo'n effeithiol i brosesau gwneud penderfyniadau LIC - neu a aeth gwybodaeth ar goll ymhlith y lluo o gyrrff?

⁵⁵ INQ000068503

44. Sylwadau i gloi - Mae CBFJ Cymru wedi'i gythruddo gan yr hyn y maent wedi'i ddysgu wrth baratoi ar gyfer yr Ymchwiliad hwn ac amharodrwydd neu wrthodiad ymddangosiadol LIC i gydnabod a dysgu o'u camgymeriadau. Maent yn teimlo bod LIC wedi anwybyddu eu pryderon. Mae gwaith yr Ymchwiliad hwn felly yn hynod bwysig iddynt. Terfynwn gyda llais un o'r llu yng Nghymru a gollodd anwyliaid yn drasig, mae'n rhaid ateb eu gwestiynau am yr hyn a ddigwyddodd, a pham, yn yr Ymchwiliad hwn:

"With zero infection control for an airborne virus my dad didn't stand a chance when admitted to hospital for a gallbladder infection in Oct 2020. So many missed opportunities to protect him: Covid symptoms not recognised, little testing & PPE, no segregation, no risk assessment. Sent home to free up beds following a 21 patient outbreak. No one checked anything. A woefully inadequate complaints process has meant we are still without answers. He was a lovely, decent, respectful man who loved life. A life that was taken away from him much too soon. Older people cannot be disregarded in this way again."

**CRAIG COURT
HARDING EVANS SOLICITORS**

**BETHAN HARRIS
KIRSTEN HEAVEN
NIA GOWMAN
LAURA SHEPHERD**

BARGYFREITHWYR AR RAN CBFJ CYMRU

22 CHWEFROR 2024